

Anmeldelser

Ning de Coninck-Smith, Mogens Rüdiger og Morten Thing (red.), Historiens Kultur. Fortælling, kritik, metode. Til-egnet Niels Finn Christiansen. Museum Tusulanums Forlag 1997.

Der er ikke muligt at give nogen samlet eller samlende karakteristik af denne antologi, hvor- med en kreds af historikere har ønsket Niels Finn Christiansen tillykke med sin 60-års fødselsdag. Ikke desto mindre er det enhver (ordentlig) anmelders pligt at give et indtryk af indholdet når han eller hun har sagt ja til at anmelde en bog. Det vil jeg så forsøge, garneret med nogle få, intuitive (journalistiske) iagttagelser af mere principiel karakter.

Først indholdet. Tematisk spænder artiklerne vidt. Knut Kjeldstadli indleder med en meget spændende og givende artikel om solidaritet og grundlaget for frisatte individers indgang i kollektivdannelser og organisering som arbejdere, der både har sine forklaringer i økonomiske, lokale, sociale, kulturelle og imaginære forhold. Så var det nu alligevel lettere, dengang der kun skulle etableres en sammenhæng mellem kapitalstruktur og klassestruktur. Sådan er det øjensynligt ikke mere. Sammen med Birgitta Skarin Frykmans bidrag om arbejderes livsforhold og hverdag i Göteborg 1860-1880, der bygger på avisreferater af afhøringer efter brande, er det den eneste der handler om arbejderhistorie. I den forbindelse kan det undre, at ingen af de danske bidrag berører dette, den marxistiske historieskrivnings kerneland, ikke mindst fordi fødselaren hører til de væsentlige danske historikere på den front.

Men spredningen bliver større. Gert Sørensen skriver indsigtfuldt om Machiavelli og hans forfatterskab, hvis indre sammenhæng lægges blot og ses som en formulering af et nyt politikbegreb, der peger ud mod en moderne opfattelse snarere end tilbage. Tyge Krogh ligeledes om Chr. 6. og pietismens historiografi, hvis dårlige omdømme – trods ikke få reformer af administration, kriseløsning i forhold til til udlandet og af skoler- og universitet – Krogh vil revidere. Traditionsdannelsen spores tilbage til slutningen af 1700-tallet og rationalismens kritik af pietismen som oplysningens modbillede og Chr. 6.s regering som modbilledet på opinionsstyret enevælde, den umiddelbare eftertids statsideal. Peter Christensen giver en analyse af miljø-

katastrofen i Turkestan fra slutningen af det 19. årh. med omlæggelsen af traditionelle dyrkningsformer af relativt beskeden miljøindgribende karakter til forurening, forsøling og, som kulmination, Aralsøens udtørring. Den katastrofale udviklingsproces tog sin begyndelse i 1920'ernes slutning med gigantiske indgreb i miljøet og var både et udtryk for teknologisk uformåen, russiske hensynsløshed og fraværende demokrati. Signild Vallgård trækker de lange linier i lægestandens specialisering, der i første omgang var en integration af medicinere og kirurger, med oprettelsen af en fælles uddannelse 1838. Denne fælles uddannelse dannede basis for en 'intern' specialisering på det fælles grundlag i århundredets anden halvdel, hvortil knyttede sig flere debatter om kriterierne for denne, primært de videnskabelige og uddannelsesmæssige.

Mogens Rüdiger har skrevet en spændingsartikel om svindel i forbindelse med koncessionsrettighederne til råstoffer i den danske undergrund 1936-48. I samme genre, og tematisk beslægtet, beskriver Ole Lange de intrikate sammenhænge og transaktioner i den københavnske finansverden 1972-73 omkring fondsbørsvekslererfirmaet GIMCO og dets (unødvendige) betalingsstandsning november 1973.

To andre metodisk beslægtede bidrag er Ning de Coninck-Smiths og Jens Rahbek Rasmussens, der begge er biografiske i anlæg. Smith bruger skolelærer Jens Olsen som omdrejningspunkt, ikke til en personskildring, men til at fortælle en bredere historie om de pædagogiske og skolemæssige strømninger og forskydninger, som Olsens virksomhed afspejler. Rasmussen analyserer, med mere eksklusiv fokus på forfatter-skabet, Rider Haggards bog om danske landbrugsforhold og fortæller om engelske socialkonserveratives interesse for dansk landbrug, husmandsbrugene og andelsbevægelsen, som en ideel model til at bremse proletarisering, emigration og socialisme.

Her vil jeg standse op en gang, og stille spørgsmålet, hvad det har betydet for bidragene, at langt den overvejende del af de danske bidragydere var tilknyttet Kritiske Historikere i 1970'erne, der havde som *målsætning at kritisere den borgerlige historieopfattelse, historieforskning og historiefremstilling og at bidrage til at udvikle en marxistisk historiepraksis.* (Se forordet til Ning de Coninck-Smith og Johannes Thomsen, red.: *10 års kritisk historieforskning.* Akademisk Forlag 1984.) Det er ikke umiddel-

bart let at bedømme. I forordet til denne samling hedder det, at nok er der stor metodisk og genstandsmæssig spredning, men *felles er tilknytningen til den historiekritik, som også er en virkelighedskritik* (s. 8). Programmatisk kan man således stadig spore reminiscenser af den gamle retorik om at være kritiske. Men enten er denne holdning helt indarbejdet i dagens historievidenskab eller også er der tale om kraftig afbøjning i forhold til programmet fra 1970'erne, for det er faktisk ret svært, i det mindste for denne anmelder, at bedømme, hvori bidragene i dette festsskrift adskiller sig fra fagets mainstream.

Denne vurdering er impressionistisk, da jeg må indrømme, at jeg ikke er inde i den marxistiske historieskrivnings historiografi. Jeg forbinde den således især med to ting, dels eksplicitte teoretiske overvejelser dels samfundsperspektiv med vægt på forklaringer under henvisning til kategorien klasse. Bortset fra Kjeldstadli i den nuancerede form som kort er ristet op ovenfor, og som ikke på nogen måde bærer præg af rigide og endimensionelle 'kapitallogiske' klasseanalyser, og til en vis grad i Ning Smiths bidrag, er det samfundsmæssige og klassemæssige i det store og hele fraværende. At disse fremtræder netop i disse bidrag skyldes sikkert, at de begge trækker på større arbejder, som de to bidragsydere har lavet. Men de fleste bidrag er helt snævre empiriske analyser, drevet mest vidt i Benito Scocozzas og Grete Jensens bidrag om slagsbroderen Jens Pedersen fra Vanløse. Man tager en tingbog, finder en person, der skiller sig ud fra det sædvanlige mønster, og rekonstruere hændelser. Men bortset fra dette rent empiristiske og derfor ret perspektivløse bidrag, synes artiklerne i det hele taget at indikere, at de mig bekendt ofte ret luftige samfundsmæssige materialistiske tolkninger af hvilket som helst fænomen, er afløst af en bestræbelse på at fundere udsagnene om historien i empiriske analyser, hvilket er en tilnærmelse til det traditionelle videnskabs-syn i dansk historieforskning.

Tendensen ses også i forordet. Her sammenfatter redaktørerne samlingens artikler under tre hovedområder: *Artiklerne spænder fra rene metodiske refleksioner over historiens status, over metodiske overvejelser vedrørende delområders særlige karakter til opdyrkningen af uberørt empirisk materiale*. Denne kategorisering er interessant, fordi det ses, at den traditionelle – borgelige om man vil – historievidenskabs videnskabsnorm par excellence, inddragelsen af ny empirisk materiale, her er kommet til ære og værdighed. Det er da også i fuld overensstemmelse med bogens indhold; langt de fleste af artiklerne falder i denne kategori.

Bernard Eric Jensen har i en af skriftets bedste bidrag gjort turen tilbage til *Teoriens årti, 70'erne revisited*. Her gennemgås dele af teorihi-

storie og teoriformidlet historie, som den blev praktiseret i 1970'ernes fagkritik. Denne historiografiske udredning munder ud i en bedømmelse af teoriانvendelsens betydning. Denne var dels positiv, idet den gav fremstillingerne perspektiv og skabte debat om centrale spørgsmål. Dertil, at *De gav anledning til at få overvejet, hvordan nøglebegreber skulle defineres (fx klassekamp), hvordan teori og empiri kunne sammenkobles, og hvordan forholdet mellem et politisk engagement og en faglig fremstilling skulle være* (s. 276). Men på negativsiden regner Bernard Eric Jensen ortodoksien i forhold til et bestemt sæt af kanoniske tekster og intollerancen i forhold til andre synsmåder, hvilket dels betød at visse spørgsmål ikke blev stillet, dels skød begrundelsen af teorivalg ud i mørket. Det første er selvindlysende uvidenskab, det andet betød at man gik glip af en meget væsentlig grund til overhovedet at anvende teori: *Når der arbejdes med teori, må det ske inden for en åben eksperimenterende ramme, men samtidig en, der respekterer de foreliggende former for 'procedure- og argumentationstvang' i faget* (s. 277). Der er således i selve argumentationen for valget af teori, dens frugtbarhed i forhold til andre og i forhold til hidtidig forskning, teorien betydning for historien skal findes. Dertil ville jeg for egen regning tilføje det refleksive element, der ligger i denne form for teoretisk arbejde, der dels har heuristisk betydning, dels danner basis for en diskussion af og refleksion over den videnskabelige undersøgelses præmisser. Det sidste gælder i den forstand, at den teoretiske diskussion er et forsøg på at eksplicitere de forestillinger om sammenhænge, processer og strukturer, der indgår i den historiske rekonstruktion og i de anvendte forklaringsmodeller, og som ellers vil forekomme som en række implicitte og intuitive antagelser og præferencer (jvf. Claus Møller Jørgensen, *Teori og metode i studiet af dansk historievidenskabs historie*, Arbejdsrapporter, Historisk Institut, Aarhus Universitet, juni 1997).

Nu skal man selvfølgelig ikke overdrive de konklusioner, der kan drages ud af læsningen af en antologi som denne. Artikelformen levner ikke plads til alle forskningens facetter. Teoretiske overvejelser eller teorihistorie er der dog ingen af. Men det 'opgør' min generation står over for, vi der kommer efter den historiekritiske generation, må bestå i at fastholde eller genrejse det teoretiske element og den teoretiske refleksion som en integreret del af det historiske forskningsarbejde. Som jeg læser denne antologi har man ladet det teoretiske arbejdes kildevæld tørre ud, det kildevæld, som det bl.a. var den fagkritiske historieskrivnings fortjeneste – men ikke dens alene – at få til at løbe ind i den ateoretiske historievidenskab, der pga. af sin metafysikangst lod sig styre af implicitte teoridannelser. I den forbindelse forekommer det mig, at

den århusianske fagkritik, med Uffe Østergård som et dynamisk centrum, er kommet langt bedre ud af den ideologisk forpligtede teoretisering fra 1970'erne, (Se også Niels Finn Christiansen i *Mangfoldighedens pris*) end den københavnske. Men som jeg ser det, må det være teorier på et andet niveau end de altforklarende og endimensionelle, hvad enten de så bygger på Condorcet, Hegel eller Marx og Engels.

Derfor er jeg stadig ikke blevet overbevist om det frugtbare i en bydende historiefilosofi, som den Fukuyama praktiserer, efter at have læst Claus Brylids artikel om *Historie eller posthistorie?* Det er nu iøvrigt heller ikke Brylids ærinde at praktisere Fukuyama, men at overveje tidens store bevægelser og historikerens plads i dem, som en etisk fordring på at underbygge demokrati og velfærdsstat i en truet tid, give slip på en dogmatisk privilegering af store gamle begreber som klasse og revolution, men samtidig fastholde bevidstheden om verdens modsigelser – som Fukuyama i hovedsagen vil tænke bort. Afvisningen af den stærke historiefilosofi som Fukuyama repræsenterer, betyder dog ikke, at man ikke kan reflektere over historien. Men historien som erfaringsform eller erfaringsrum, er stoffet for åbne fortolkninger af (dele af) fremtiden. En historiefilosofisk refleksion som er tydende og ikke bydende, for nu at formulere det med inspiration fra en anden 'fagkritiker', filosofen Hans Jørgen Schanz. (jvf. Hans Jørgen Schanz: *Det historiske*, 1996)

Ind imellem disse to artikler findes en anden af antologiens interessante artikler, skrevet af Knud Knudsen. Omdrejningspunktet er de kildekritiske og metodiske debatter i efterkrigstidens engelske historievitenskaber, med en nyudgiven analyse af Adrian Wilson som centrum og socialhistorien som fokus. Det synes naturligt at drage udenlands for at diskutere dette, da den socialhistoriske tradition, som Knudsen påpeger, forblev uforløst i Danmark. Knudsen giver en interessant gennemgang af forskellige syn på den metodiske problematik omkring forholdet mellem historiker og kilde i forskningsprocessen. Særlig interesse vies Wilsons agumentation for levnsudnyttelsens skabte forbindelse mellem kilde og ophavssituation og den fortløbende dialog mellem historikernes hypoteser og begreber på den ene side og kildematerialet på den anden, som et middel til fange samfundstotaliteten. Knudsens stiller sig skeptisk, og fremhæver, at socialhistorien snarere må opfattes som et (samfunds)perspektiv på historien end en i metodisk henseende anderledes historieskrivning.

Claus Bjørn har i dette tidsskrift (Fortid og Nutid 1994, s. 74f) problematiseret festskriftet som publiceringsform. I det nærværende festskrift er spredning enorm, og jeg har ikke engang nævnt Raphael Samuels tanker over en biografi af Raymond Williams, en biografi som

Samuels bryder sig mindre om, end dens forfatter, som han afskyr. Disse artikler kunne hver især have interesse for mange forskellige historikere, men dem alle næppe for nogen enkelt. De vil ikke være at finde i artikelindekset, og kan således kun findes ved ved forhåndskendskab, andres referencer eller held. Det potentielle publikum vil måske af den grund blive begrænset. Nu er det jo meget forståeligt, at man vil vise sin faglige respekt for Niels Finn Christiansen som universitetslærer, inspirator og historiker; men som brugsbog betragtet, de enkelte bidrags kvaliteter ufortalt, synes publiceringsformen mere tvivlsom!

Claus Møller Jørgensen

Bernard Eric Jensen, Carsten Tage Nielsen og Torben Weinreich, red.: Erindrings og glemslens politik. Roskilde Universitetsforlag 1996. 280 s.

Herhjemme har vi måttet vente længe på en reaktion på den udvaskning af subjektet i historien, der har fulgt i kølvandet på 50'ernes og 60'ernes moderniseringsteorier. Lige siden strukturalismens velmagtsdage har vi tolereret, at også historievitenskaben indskrænkede sin horisont til undersøgelser af historiens betydning, udvikling og funktion. Denne indskrænkning stråler stadigvæk ud af de isolerede og aldeles uvedkommende detailundersøgelser, der publikumsmæssigt har svært ved at finde berettigelse, men som alligevel udsendes ved hjælp af fondsmidler fra landets historiske institutter. Samtidig med at man sporer en almen tendens til en fragmentering af verden, og et øget fokus på tilfældet i historien, så synes behovet for en eller anden referenceramme dog ikke at blive mindre. Dette vidner om, at vi stadig står over for et uafklaret forhold til metafysikken. Men opgaven er af en helt anderledes karakter i dag.

Her kommer den uundgåelige reaktion ind, sådan som den f.eks. legemliggøres i det tværhumanistiske forskningsprojekt, der ligger til grund for Center for humanistisk historiefremstilling. Projektet sigter ikke mod at give et kritisk alternativ til den etablerede historiske erkendelse, men er med til at forskyde perspektivet fra historiens betydning til betydningen af historien – in casu en undersøgelse af hvordan den såkaldte historiebevidsthed formidles. Denne projektgruppe, der er sammensat af forskere fra primært DLH og RUC, har sat sig for at gennemføre en række sammenlignende analyser af historisk formidling (inden for forskning, i skolen, i museumsverdenen, i medierne o.s.v.). *Projektgruppen er optaget af forholdet mellem information og historiebevidsthed i en livsverdens-*

sammenhæng (Står der i projektbeskrivelsen bagest i bogen, s. 264. Den kan endvidere hentes på internetadressen: <http://www.dlh.dk/chh>).

Forståeligt nok kan der ikke gøres krav på nogen teoretisk konsensus blandt de deltagende forskere. Men som så ofte før, når man ser et sådan projekt skruet sammen, savnes der tyngde i udgangspunktet. Man savner nogle dybere refleksioner, som afgrænser projektet, og som binder delundersøgelser sammen. Konkret savner jeg f.eks. et bud på, hvad der menes med historiebevidsthed eller livsverdenssammenhæng og erindringsbegrebet i forhold dertil. Hvad er det for et kritisk-utopisk perspektiv, projektet har som sigte (s. 263)? Erindringens og glemslens politik får læseren et bud på i bogen her. Men igen savner jeg, at banen bliver kridtet op. Erindring er jo ikke noget problemløst begreb.

Til bogen. Claus Bryld undersøger i sin artikel, hvorledes en bestemt mytologisk fortællestruktur i bl.a. massemedierne gør sig gældende i vores fælles erindring om store samfundsmæssige omvæltninger. Besættelsestiden i Danmark er blevet synonymt med befrielseserindringen, nemlig som erindring om en mørk tid, der fremkaldte befrielseshandlinger. Denne fortællestruktur skal selvfølgelig ses i lyset af de politiske/ideologiske behov i nutiden – behovet for myten om Danmarks befrielse. Formidlingen sker her rent narrativt, aldrig ved (kilde-)kritiske argumenter. På samme måde fremkalder arbejderbevægelsens historie en frihedserindring, som visse politiske kredse nødvendigvis ser sløret – specielt ikke i medierne. I sidste ende er der her tale om magthistorie. Dette var muligt op til 1980'erne. I dag har det narrative fået en ny og mere komplekse betydning, hvor det enkelte individ nu må søge sin identitet ad flere kanaler, som krydser hans spor. Hvor det statsmonopoliserede tv før var garant for en national identitet, betyder flere tv-kanaler, at fællesskabsfølelsen udviskes. Dette begræder Claus Bryld. Han er bange for, at den fælles identitet går fløjten, fordi *fortællingen ikke er i stand til at løfte sig fra atomiseringen*. Men udtrykker mangfoldigheden af fortællinger ikke bare en fælles interesse om at skabe gyldig identitet i et moderne samfund uden grænser, og hvor værdier ikke bare kommer af sig selv? Døm selv.

Hvor Claus Bryld tager bevarelsen af besættelsens mytologiske karakter i Danmark op, tager Carsten Tage Nielsen i sin artikel den dobbelte bearbejdning af den belastende fortid, som Tyskland bærer i skikkelse af dels nazitiden, dels DDR-tiden. Carsten Tage Nielsen eksemplificerer problemstillingen ved at inddrage tre erindringssteder i Berlin og omegn, som på en gang rummer begge regimer, og som Tyskland nu efter genforeningen forsøger at passe ind den enkeltes historiske bevidsthed. Det drejer sig om KZ-lejren Sachsenhausen, Deutsches Histo-

risches Museum og Museum Berlin-Karlhorst, alle beliggende i det tidligere Østtyskland. Hvor glemsel, som følge af den politiske instrumentalisering af historien, var pædagogisk korrekt i DDR-tiden, er erindring mere påkrævet i dag, fordi *eine Vergangenheit, die nicht vergehen will* gnaver dybt i vesttyskernes bevidsthed. Samtidig reagerer vesttyskerne nærmest allergisk overfor den ideologiske brug af historien. DDR-tidens antifascistiske selvforståelse gjorde, at man kunne fralægge sig ethvert skyldsspørgsmål. Berøringsangst i et meget historisk bevidst land er måske det bedste billede på, hvor flydende grænserne er mellem erindring og glemsel, og hvor problemfyldt det er at skabe (læs: fortælle) gyldig historie. Dette illustrerer CarstenTage Nielsen meget godt i sin artikel.

Anne Birgitte Richard tager sit erindringsbillede af 70'ernes kvindelitteratur op i sin artikel – en pinlig erindring endda. Men hun indrømmer, at uden den bh-løse kvindens emancipatoriske selvbevidsthed i 70'erne var det næppe kommet så vidt som til at skrive kvindelitteraturhistorie i dag. I betragtning af de seneste årtiers genbrug af tidligere årtier er der her tale om modsætningernes årtier, 90'erne kontra 70'erne. Denne modsætning bekræfter blot erindringens afgørende betydning i struktureringen af historien. Netop erindringen af en stærk kollektiv mytisk kvindelig identitet kan være svær at genkende i en tid, der præges af uoverskuelighed og individualitet. Men et gensyn med 70'ernes engagement virker inspirerende i 90'erne. Omvendt muliggør den videnskabelige undersøgelse en opblødning af et reduktionistisk mytologisk syn på kvinden i 70'erne.

Også Lene Floris ser på den erindrende, nemlig gennem en undersøgelse af erindringsserien *Folket Fortæller* om folkets egen historie, skrevet af danskerne selv. Her er der tale om en noget anden type kilder, som er frembragt med det formål at konservere almindelige menneskers dagligdag for eftertiden. Der er imidlertid ikke tale om kilder i traditionel forstand, som kontrollerbare kendsgerninger. Derfor peger Lene Floris i stedet på perspektiverne i en fænomenologisk tilgang til erindringen, hvor erindringen i højere grad giver et indblik i den erindrendes egen historiske bevidsthed. Men så bliver mit spørgsmål, om denne kildetype bliver ved med at være så væsentlig, anden end som underholdning for turister i deres eget land og for lokalhistoriske entusiaster?

Netop den erindrendes privilegerede rolle i fortællingen tager Torben Weinreich fat i i sin artikel om K. Rifbjergs erindringsroman *Kesses krig*, om besættelsestiden. I erindringsromanen eller selvbiografien sættes overgangen mellem fiktion og non-fiktion for alvor på spidsen. I en tid hvor det er (historie)videnskaben, der står som garant for formidlingen af sammenhængen

mellem historien og samtiden, er et afgørende problem, hvordan man kontrollerer, hvorledes den erindrende bemægtiger sig fortiden. Det spørgsmål, som Torben Weinreich stiller sig, er hvor længe det kan være interessant at bevare det skarpe skel mellem fiktion og non-fiktion, mellem historie som videnskab og historie som erindring. Et spørgsmål, der bekræfter reaktionens komme.

I den interessante artikel om guldalderfestivaler sætter Anette Vasström sig for at vogte grænsen mellem den videnskabelige tilgang til historien og den kommercielle brug af den. *Golden Days in Copenhagen* i henholdsvis 1994 og 1996 blev sat i værk via et ihærdigt tværfagligt samarbejde mellem Københavns museer og turistbranchen. For begge parter var det overordnede formål at øge kendskabet til dansk kultur i udlandet. Men er det lykkedes at forene to så forskellige optikker. Anette Vasström peger på, at det, der overhovedet muliggør det utraditionelle samarbejde, er den aktuelle tendens til traditionens opløsning. Museerne så i så storstilet et samarbejde en enestående chance for at tygge drøv på samtlige kilder til Guldalderen. Dermed blev det muligt at betragte perioden i alle dens nuancer, helt i overensstemmelse med videnskabens tro på, at den fremadskridende oplysning bringer os tættere på kulturens fylde. For turistbranchen tjener en storstilet markedsføring af harmoni, optimisme og det skaberiske til at give et billede af et åbent Danmark, et Danmark uden mellemværender med historien – men vel også et historieløst Danmark, hvor interessen for historien i dag helt og holdent er kommerciel. Det tydeligste resultat af samarbejdet er en bevarelse af myten om Guldalderen i folks bevidsthed. Men er denne tryghedssøgen ikke bare med til at forstærke opløsningen eller med til at udsætte arbejdet med at overvinde denne tilstand? Anette Vasström kommer desværre ikke tættere på dette spørgsmål.

Først mod slutningen nærmer vi os en mere begrebslig analyse af erindring og glemsel. Anette Warring forsøger gennem et potpourri af citater af henholdsvis Maurice Halbwachs og Pierre Nora at bringe begrebet kollektiv erindring på formel, en næsten håbløs affære på så få sider. Kan denne formidlingssammenhæng mellem fornuft og historie overhovedet formuleres entydigt i dag, hvor afstanden mellem erindring og historie er så stor? Anette Warring undersøger Halbwachs' betoning af menneskets relation til et socialt fællesskab, som a priori betingelse for erindringen. Dette vanskeliggør selvfølgelig en sontring mellem selve begivenheden og erindringen deraf – og det bringer igen spørgsmålet om historieformidlingens/forskningens gyldighed frem i lyset. Halbwachs opfatter det som historievidenskabens opgave, med dens objektive, kildekritiske tilgang, at sætte ind og re-

konstruere historien, hvor erindringen slipper. Den skarpe sontring er blevet kritiseret og er jo netop i centrum i bogen her. Med historikeren Noras noterer Anette Warring sig i dag en glidning fra et fokus på den kildekritiske videnskab til fokus på symbolikken i erindringen, langt fra de historiske kendsgerninger.

Bernard Eric Jensen analyserer den voksende jubilæumsindustriens rolle i et stadig mere historieløst samfund, for at afdække betingelserne for en ny historieformidling. Historieformidling er således i dag ikke ubetinget et led i en fremadskridende opbygning af national identitet. Tværtimod er vi måske blevet mere bevidste om vor kulturs historiske relativitet. Dette afspejles dels i den gradvise opløsning af det nationale, dels ved at jubilæer og mindedage i nogen grad for os til at glemme fortiden. Således står vi over for en anden, ny tilgang til historien, som på den ene side går på en dekonstruktion af den traditionelle opbyggelige historiebevidsthed, og som på den anden side tager hul på en omvurdering af de muligheder, vi har for at formidle historie.

Som flere af de andre forfattere står Bernard Eric Jensen på tærsklen til en ny tilgang til historien, men heller ikke han vover at give bud på skridtet ind i den – det håber vi at se i de kommende bind. Indtil da må vi nøjes med Nietzsches kritik af den antikvariske historievidenskab og af den manglende historiske bevidsthed i hans bog om historiens nytte.

Som helhed er der dog tale om en god indledning på projektet. I *Erindringens og glemslens politik* bliver læseren ført vidt omkring. Forfatterne tager afsat i flere humanistiske fag, som historie, litteraturvidenskab og etnologi, som sammen giver et udmærket billede af grænseområdet mellem historie som erindring og historie som videnskab.

Carsten Madsen

Holger Rasmussen: Lønligt Liv er Lykkeligt. Bernhard Olsen som kulturhistoriker. Landbohistorisk Selskab 1997, 90 s., 148 kr.

Bernhard Olsen er kendt som grundlæggeren af Frilandsmuseet og Dansk Folkemuseum, som i år fejrer 100 års jubilæum for åbningen af Dansk Folkemuseums bygningsafdeling i Kongens Have. Holger Rasmussen har tidligere lagt navn til en omfangsrig udgivelse om Bernhard Olsen med titlen *Bernhard Olsen. Virke og Værker*, 1979, og han er ligeledes kendt for bogen *Dansk Museumshistorie* fra samme år.

Formålet med den seneste bog om Bernhard Olsen – en lille sag på 90 sider – er i henhold til forordet at udgive et udvalg af Bernhard Olsens

mindre kulturhistoriske afhandlinger og artikler.

Bogen består af en indledning, som i det væsentlige er en udredning og forklaring på bogens noget kryptiske titel, et kapitel om Bernhard Olsen som kulturhistoriker, to biografiske afsnit om Bernhard Olsens opvækst og ungdom, et afsnit med titlen »Studier og iagttagelser«, et afsnit om rejser og endelig et afrundende kapitel med titlen »Jeg er som det åbne pølseskind...«. Sidstnævnte er et optryk af en brevveksling mellem Bernhard Olsen og kunsthistorikeren, Emil Hannover (1864-1923).

Lønligt Liv... bærer således præg af en noget spredt fægtning rent indholdsmæssigt, og det fremstår ikke klart, hvad det er, bogen vil, hvilket formål artikeludvalget har, og hvorfor netop disse artikler er valgt.

Afsnittet om Bernhard Olsen som kulturhistoriker lever ikke op til sin titel. Afsnittet handler primært om Olsens forhold til det danske sprog og hans sproglige begavelse, men ikke om hans opfattelse af kulturhistorien, heller ikke om hans forhold til andre kulturhistorikere i hans levetid eller til de kulturhistoriske miljøer, der i århundredets første halvdel spirede frem i København. Det er synd, at forfatteren i sit forord med et citat af Emil Hannover endnu en gang bringer til torvs, at *den lærde verden ikke kunne glemme og ikke tilgive den mangeårige direktør for Folkemuseet, at han var forhenværende direktør for Tivoli og Panoptikon og følgelig vanskeligt kunne tages alvorligt af videnskabens dyrkere.*

Det er en sandhed med modifikationer. Nationalmuseet havde gennem adskillige år et nært samarbejde med Dansk Folkemuseum og Frilandsmuseet, og begge museer blev med tiden indlemmet i Nationalmuseet. Taget i betragtning, at Nationalmuseet som en historievidenskabeligt set professionel institution må karakteriseres som en del af datidens lærde verden, kan forholdet som helhed næppe siges at være præget af manglende anerkendelse. Forfatteren selv imødegår delvist dette meget forenklede postulat i bogen s. 68, hvoraf det fremgår, at Kulturministeriets tilsynsførende med Dansk Folkemuseum, Nationalmuseets daværende direktør, William Møllerup, havde et ganske udmærket forhold til og samarbejde med Olsen.

Bogen er præget af en manglende konsekvent redigering, der sine steder gør den indforstået og ikke specielt lettilgængelig. Kunst- og industriudstillingen i København 1879 introduceres uden videre s. 26 og først s. 61 bliver det klart, hvilken udstilling, der er tale om, og hvilket inspirationsforlæg, den havde. Emil Hannover er en gennemgående figur i bogen allerede fra forordets første linie uden nogen som helst introduktion, på de følgende sider oplyses han at være en yngre kollega til Bernhard Olsen. Først på s. 67 fremgår det, at Hannover, født 1864 og derved en generation yngre end Bernhard Olsen, i 1894 fik tilknytning til Kunstindustrimuseet. Man kunne tilføje, at Hannover ikke alene fik tilknytning til Kunstindustrimuseet, men at kunsthistorikeren, Emil Hannover, død 1923, senere blev direktør for museet, idet han efterfulgte den i bogens brevvekslingsdel hyppigt omtalte maler, Pietro Krohn; fra 1912 blev Hannover tillige direktør for Den Hirschsprungske Samling. Navnefortegnelsen bagest i bogen kunne have været brugt til at rette op på disse mangler, men er selv særdeles lapidarisk. W. Møllerup, direktør for Nationalmuseet frem til 1910, er eksempelvis omtalt, men som læser kunne man have ønsket sig, at navne som for eksempel arkæologen Sophus Müller, kunsthistorikeren Camillus Nyrop eller den franske arkitekt Viollet-le-Duc fik blot et par oplysende linier. Sophus Müller's navn er for eksempel gennem årtier knyttet til Nationalmuseets 1. afdeling, som han forlod i 1921, og han ville helt givet have frabedt sig at blive tituleret som en kollega til Bernhard Olsen.

Lønligt Liv... forekommer mig at være en bog, præget af det forhåndenværende søms noget tilfældige princip og en sjusket redigering. Det er umiddelbart svært at finde anden begrundelse for bogens udgivelse end Frilandsmuseets jubilæum. Det er der ikke noget galt i. Jubilæumsudgivelser kan være ganske udmærket læsning, hvis de er ret grebet an. Det er ikke tilfældet her. For en gennemgang og forståelse af Bernhard Olsen og hans museum kan det anbefales også fremover gå til Holger Rasmussens tidligere og ganske anderledes grundige bog om Bernhard Olsen, nemlig *Bernhard Olsen Virke og Værker*, Nationalmuseet 1979.

Helga Mohr